

ДЕРЖАВНА ЕКСПЕРТИЗА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Карпов В.В. (Київ)

Культурна політика в галузі організації та проведення експертизи культурних цінностей відображена у сформованому за роки незалежності України законодавстві. До основних засад державної політики у сфері культури Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року відносить захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури [5].

Попит на проведення експертизи виникає при оцінці надходжень предметів до бібліотеки, архіву чи музею щодо визначення їх культурного та історичного значення при прийомі до музейного, архівного чи бібліотечного фонду. Також вагомим є попит на проведення експертизи при необхідності вивозу культурних цінностей за кордон. І скоріше мова тут йде про приватні колекції аніж про державні установи.

Державна експертиза культурних цінностей проводиться з метою захисту культурної спадщини від несанкціонованого та небажаного вивезення і збереження у національному культурному фонді предметів, що мають важливе значення для культури. Питання способу організації такої експертизи й диктує актуальність теми дослідження.

Аналіз існуючих досліджень та публікацій з цієї проблеми дозволяє відзначити той факт, що автори у своїх наукових пошуках у першу чергу звертають увагу саме на оцінку культурних цінностей. Оцінка культурних цінностей розглядається В.Індутним [6], Б.Платоновим [10], О.Калашніковою [7], В.Бітаєвим, В.Шульгіною, С.Шман [2], Т.Артюх [1], Назимок Н. [8].

Відзначимо, що література з мистецтвознавчої експертизи, з оцінки культурних цінностей представлена вкрай мало, а з заявленої проблематики – державної експертизи культурних цінностей, а особливо аналізу ринку культурних послуг і формуванню новітньої культурної індустрії у цій царині взагалі відсутня.

Правові відносини у царині обігу культурних цінностей регулює Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [3]. Заявлено, що він спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури.

Міністерство культури України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у цій сфері, затверджує порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України, а також перелік державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей.

Вказаним законом на Міністерство культури України покладається забезпечення проведення державної експертизи культурних цінностей, заявлених до вивезення (тимчасового вивезення), та при поверненні після тимчасового вивезення.

Відповідно до вимог уже вказаного закону Кабінет Міністрів України постановою від 26 серпня 2003 р. № 1343 встановив Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей та розміри плати (тарифи) за проведення державної експертизи культурних

цінностей [12]. Розміри плати або тарифи за проведення державної експертизи культурних цінностей з того часу не переглядалися та не відповідають реаліям ринку культурних послуг.

У свою чергу у відповідності до встановленого законодавства Міністерство культури України своїм наказом від 11 вересня 2014 року № 744 затвердило Перелік державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей [9]. У лютому 2016 року цей Перелік був уточнений.

Державним установам, закладам культури, іншим організаціям, що увійшли до зазначеного переліку, рекомендовано проводити державну експертизу культурних цінностей відповідно до утвердженого Кабінетом Міністрів України порядку [12] та затвердити персональний склад працівників, які безпосередньо проводитимуть державну експертизу культурних цінностей. Окрім цього, вказані установи повинні щороку до 01 лютого надавати управлінню контролю за переміщенням культурних цінностей та охорони культурної спадщини Мінкультури України для узагальнення звіт про проведення державної експертизи культурних цінностей за встановленою формою.

У 2017 році Міністерство культури України відповідно до своїх повноважень підготувало проект нового наказу «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей», який підписаний міністром та направлений на державну реєстрацію.

Відповідно до цього проекту наказу право проводити експертизу надано 133 організаціям. Серед них музеї – 66, архіви – 32, бібліотеки – 24, науково-дослідні центри – 2, регіональні органи державного управління у сфері культури – 3, театри – 2, вищі навчальні заклади – 2, громадські організації – 1, приватні підприємства – 1

Проте такий спосіб організації роботи з проведення державної експертизи культурних цінностей є хибним та суперечить чинному законодавству. Зокрема, наділення музеїв правом проведення експертизи культурних цінностей з метою визначення їх можливості вивезення з України суперечить ст. 2 Закону України «Про музеї та музейну справу» [11]. Закон визначає, що діяльність музею, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності проводиться з єдиною метою – їх включення до Музейного фонду України, а не вивезення за кордон.

Наділення музейних та інших установ правом проведення

експертизи культурних цінностей з метою їх вивезення за кордон суперечить їх функціональному призначенню та є причиною виникнення корупційних ризиків і сприяє розвитку тіньового сектору державної експертизи.

При визначенні організацій, яким надається право проведення державної експертизи за їх згодою Міністерство культури України не здійснює перевірку наявності науковців, що відповідають кваліфікаційним вимогам і мають спеціальні знання та безпосередньо проводять мистецтвознавчу експертизу.

Згідно з проектом наказу деякі організації мають можливість проведення експертизи культурних цінностей у 10 групах культурних цінностей (Закарпатський краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького), 8 групах (Житомирський краєзнавчий музей), 7 групах (Волинський, Рівненський краєзнавчі музеї). Тут зауважимо, що усі згадані музеї територіально знаходяться у прикордонні.

Зазначимо, що у діючому на цей час наказі установами заявлено про готовність до проведення експертизи за 360 позиціями. Відмінною особливістю проекту наказу є відсутність установ з невідконтрольних державній владі територій Автономної республіки Крим та міста Севастополя. Цим і пояснюється зниження числа заявок на проведення експертизи за встановленими групами культурних цінностей.

Окремою темою для дослідження виступає продаж предметів колекціонування із приватних колекцій та експертна оцінка при їх вивезенні. Зазначимо, що Музейний фонд України має не тільки державну складову, а й приватну частину, яка теж функціонує у визначеному правовому полі [11]. Потребує вивчення питання статусу приватних колекцій, їх державної реєстрації та ряд інших, пов'язаних із цією темою.

Окрім відсутності контролю за відповідністю експертів кваліфікаційним вимогам в Україні не запроваджено контроль або ліцензування діяльності експертів. І на прикладі значних фінансових втрат та недоотриманих коштів державним бюджетом від експертної діяльності постає питання про запровадження ліцензій на таку діяльність і запровадження дієвого механізму контролю у цій царині. У цьому контексті виправданим є створення державної установи з експертизи культурних цінностей.

Отже, в Україні не сформовано державного органу з проведення експертизи, а надано такі повноваження значній кількості установ. Контроль за наявністю в установах фахових експертів відсутній. Міністерство культури України надає дозвіл на вивіз культурних цінностей за кордон за заявочним принципом по формальним ознакам

відповідності чинному законодавству. Концептуально при формуванні законодавства у цій сфері культурної індустрії розробники опирались на можливості державних установ. Проте в Україні сформувався і діє приватний ринок надання послуг з експертизи культурних цінностей. У сукупності це призвело до виникнення нелегального ринку послуг з оцінки культурних цінностей, який сформувався на базі державних установ. Ринок послуг з експертизи культурних цінностей за розрахунковою оцінкою спеціалістів може складати понад 10 млн. грн. на рік із значною перспективою росту ринку, у той час як держава теж за розрахунковою оцінкою проведеною на основі діючих тарифів отримала 265 тисяч грн. Позиції держави на цьому ринку слабкі через хибний спосіб організації порядку проведення експертизи культурних цінностей, що обумовлює значні фінансові втрати.

Інновації у цій сфері полягають у запровадженні ліцензування діяльності експертів, встановленню контролю за рівнем об'єктивності експертизи, опрацювання чітких критеріїв за якими проводиться експертиза і до якої групи відноситься предмет (національного, державного, регіонального, місцевого значення і т. ін.), інформатизація самого процесу видачі акту експертизи та дозволу на вивезення, а також утворення єдиного державного органу з оцінки культурних цінностей, що підлягають вивезенню за кордон та позбавлення невласливих функцій інших установ. Окремо зауважимо на посиленні фахової підготовки експертів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування та проведенні періодичної їх професійної підготовки по завершенні навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх Т.М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія і практика: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2005. – 303 с.
2. Бігасв В.А., Шульгіна В.Д., Шман С.Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей [навч.-метод. посібник]. – К.: НАКККІМ, 2010. – 128 с.
3. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>
4. Закон України «Про вищу освіту» – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Закон України «Про культуру» – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
6. Індутний В.В. Оцінка пам'яток культури – К.: СПД Моляр С.В., 2009. – 537 с.; Індутний В. В. Оцінка культурних цінностей / В. В. Індутний, Е. В. Чернявська, С. М. Шкляр. – К. : АЯКС ПРІНТ, 2006. – 608 с.
7. Калашникова О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей : [підруч.] / О. Л. Калашникова. – К. : Знання, 2006. – 497 с.
8. Назимок М. М. Пробірний контроль. Експертна оцінка ювелірних виробів з дорогоцінних металів: [Навч. посіб.] / М. М. Назимок, О. К. Шликов, Т. М. Артюх. – К. : Воля, 2009. – 248 с.
9. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей» від 11.09.2014 № 744 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1168-14>
10. Платонов Б. О. Новації в навчанні оцінювачів культурних цінностей. Модель трьох активів / Б. О. Платонов. – К., 2013; Платонов Б. О. Основи оціночної діяльності / Б. О. Платонов. – К.: НАКККІМ, 2013. – 227 с. Платонов Б. О. Аналіз прибутковості творів мистецтва / Платонов Борис Олексійович // Вісник НАКККІМ. – 2017. – № 1. – С. 86 – 90.